

Oponentský posudek o disertační práci
Mgr. Jiřího Justa

Biblický humanismus Jana Blahoslava

Disertace mgr. Jiřího Justa, zadaná a vedená doc. ThDr. Martinem Wernischem, vypracovaná na UK v Praze, Evangelické teologické fakultě ve studijním oboru Historická teologie a teologie náboženství, a odevzdaná v roce 2007, má 157 stran včetně bibliografie a dvou příloh (kodikologická a obrazová), vlastního textu 138 stran. Je věnována Janu Blahoslavovi jakožto postavě, již poznamenaly oba tehdy určující ideové a kulturní proudy, reformace a renesanční humanismus. Blahoslavův teologický čin reformačního ražení, překlad Nového zákona do národního jazyka, je ozvláštněn tendencí *ad fontes* a filologickým kriticismem, vlastním humanistům. Tato tendence je zodpovědná za Blahoslavovu ctižádost i teologickou poctivost, s níž sáhl po originální řeckém textu NZ a pokusil se jej ve své překladatelské práci co nejvíce uplatnit, ale patrně i na volbu (co nejkultivovanějších) jazykových prostředků.

Jedním z východisek, na nichž buduje Jiří Just nad Blahoslavovým NZ jakožto nad textem, který mnohé o *biblickém humanismu* svého původce prozradí, je hledání či nalezení předlohy či předloh Blahoslavova překladu. Ještě dříve velmi důkladně pojednal o stopách, jež Blahoslavův NZ zanechal v bádání předkritickém i moderním, zvláště zdůrazňuje práce klasického filologa Jaroslava Konopáska z přelomu 20. a 30. let 20. stol., po nichž se bádání o daném textu soustředovalo buď k pouhým detailům nebo naopak zůstávalo na všeobecnostech, a zdržuje se pak s respektem u objevené a důkladné práce Vladimíra Kyase. Pochopitelně se v další kapitole táže po místě i způsobu, kde a jak Jan Blahoslav přišel do kontaktu s humanismem, s humanisty, s reformačními osobnostmi i s filologií – zjevně se na utváření Blahoslavovy osobnosti a jeho zájmů nejvýrazněji podepsal Vitemberk a v něm Filip Melancthon, v Basileji se pak jeho humanistická formace dotváří styky s humanisty kolem Zikmunda Hrubého z Jelení. Pozoruhodné je, že méně než filologie zajímala pozdějšího biskupa Jednoty teologická studia a význam zde má, že na základě několika míst z „Gramatiky“ naznačuje Just, že je víc než zřejmé, že co se týče řečtiny, nezůstal Blahoslav pouze u základních znalostí. Zde již výklad naznačuje hlavní revidující tezi celé disertace, totiž že to nejdůležitější, co měl Blahoslav před sebou při překladatelské práci, nebyla latinská Vulgáta, ba ani latinský text řecko-latinského vydání NZ, Barbiriana, nazvaná podle jednoho z nakladatelů, Mikuláše Barbiria (1559, 1560) – teze Jaroslava Konopáska, který měl též velmi kritické mínění o Blahoslavových znalostech řečtiny.

Pro filologa jakožto posuzovatele práce je snad nejzajímavější ze všeho kapitola o dobových překladatelských teoriích v souvislosti s Blahoslavovým *biblickým humanismem*. Nejprve upozorním, že středověk explicitní překladovou či překladatelskou teorii nevypracoval (naopak nám zanechal rozličné Artes dictandi, Artes epistolandi, Artes praedicandi), jde o jednotlivé v různých spisech porůznu formulované návody. Jde tu o překladovou substituci, zakládanou v humanistické éře na Horatiových formulích z listu De Arte poetica, zčásti na Ciceronových rétorických spisech a na nich závislém Augustinovi a ovšem na Hieronymovi. Dále je ovšem ve hře i metoda mnohem problematičtější, aktualizace, postup, zděděný ze středověkých adaptací antických děl i látek a pravověrnými humanisty spíše odmítaný. Just i zde právem vychází z výpovědí Blahoslavovy Gramatiky české, která je, jak je v práci několikrát zdůrazněno, explicitní polemikou s překladatelskými přístupy

Blahoslavových předchůdců v bratrském překladu, Filomata a zvláště Optáta. O sváru dvou přístupů k překladatelské práci (zejména nad teologickým a zvláště biblickým textem) nutno říci s týmž Horatiem v téže epistule „De arte poetica“, že „grammatici certant et adhuc sub iudice lis est“. Připomenu nejprve napětí mezi dnešním liturgickým resp. i katechetickým užíváním kralického textu nebo textu ekumenického, jejich různá estetická hodnocení a srovnávání. Dále připomenu nedávno vyvstávší (PhDr. Petr Peňáz, naposledy v „Protestantu“ pokus o odlišné české evangelium podle Marka, dále též filolog jako jeden z překladatelů Apokryfních evangelií a Skutků) otázku, překládat-li po Filomatově a Optátově a konečně i Lutherově způsobu „vedle obyčejné zvyklosti, kterýž nyní nejvíce mezi lidmi běží“, nebo jazykem (srv. též výraz *sakrální rétorika*, str. 73) vědomě odlišným od jazyka hovorového s estetizujícím rétorickým záměrem – str. 65 (což se namnoze děje); ostatně spisovná čeština dnes stojí na podobném rozcestí jako v době humanismu a tak je ne jeden nový jazykový problém podoben onomu pět set let starému. – Za třetí se zmíním o současných rozpacích překladatelů nikoli biblických textů, ale antické světské literatury, klasiků, do moderních jazyků. Zde stojíme před téměř totožnou otázkou, jen s tím, že monumentálnost textu není dána kultickým ohledem, nýbrž respektem k důstojnosti, ovšem často důstojnosti pomyslné, klasické antiky. Ještě jedno vystihl (podle Kyase, disertace str. 69) Jiří Just, totiž že Blahoslavovým úmyslem bylo vytvořit jazyk a sloh v takové dokonalosti, aby se postavil na roveň jazykům klasickým. Podotýkám, že i to je intence Augustinova spisu „De doctrina christiana“ – a nejen Augustin, nýbrž i další mnozí otcové raného křesťanského Západu trpěli vůči jazykům a literárním dílům klasickým citelným komplexem méněcennosti a ze všech sil se snažili se jejich řeči rovnat.

Erasmus Rotterdamský si pod vlivem Rudolfa Agricoly osvojil pojem *philosophia Christi* – nauka, která má zprostředkovávat mezi moudrostí antiky a křesťanskou vírou. Tak zřejmě definuje *křesťanský humanismus* i P.O. Kristeller (disert. str. 69-70). Tak daleko se asi Blahoslav při svém protestu proti misomúzům nedostal, nešlo mu o novou poklasičtější teologii, ale o nástroje z klasiky převzaté a křesťansky dobře použitelné. Proto bude asi lépe pracovat s výrazem i pojmem *biblický humanismus* (Just se zde, str. 70, odvolává na Cornelise Augustijna). A Jiří Just jde ještě dál a dle mého mínění činí správně, mluvě o *reformačním humanismu*, event. o *reformačním biblickém humanismu*, i když svůj terminologický návrh doprovází povzdechem, že Jednota poznává tento nový kulturní směr se zpožděním dvou generací.

Zbývají kapitoly o Blahoslavově překladu NZ a o jeho předlohách. Just ukazuje, že „text Blahoslavova překladu je spíše velmi důkladnou a pronikavou revizí staršího překladatelského úsilí, ovšem již pro samého Blahoslava nikoliv revizí konečnou“ (str. 82). Poměrně velký prostor věnuje Jiří Just ikonografické výbavě obou tisků Blahoslavova NZ (1564, 1568), v čemž dospěl k samostatnému závěru, odlišnému od dosavadních řešení. I zde nachází potvrzení Blahoslavova reformačního biblického humanismu a jeho pojetí sakrální rétoriky. (Obrázek poskakujícího psíka řešení nedošel, což je oponentce soukromě líto.) – Pro Blahoslavovy předlohy je Justovi zcela oprávněně předním zdrojem „Grammatika“, zamýšlí se i nad Blahoslavovými knižními akvizicemi zejména z dob jeho studií a nad jeho používání jazykových slovníků. Prokazuje, že Blahoslav pracoval s „Anotacemi“ Erasmove vydání řeckého textu NZ, s jeho „Parafrázemi“, a ovšem také s Erasmovým latinským překladem NZ. Výsledně tvrdí, že řeckou předlohou Blahoslavova českého NZ je některé z hlavních Ersamových vydání, nikoli tzv. Barbiriana (i když i s ní pracoval). Latiníka zaujme Justův popis Blahoslavova v zásadě velmi příznivého – oproti starším míněním – vztahu k Vulgátě (str. 113). Když jsme u latiny – nesmírně zajímavé je Castellionovo úsilí o „čistotu“ latiny, jak je Just na příkladech ukazuje na str. 117 a jak o něm psala v české odborné literatuře J. Nováková; proč se uchazeč v pozn. 621 k tomuto místu domnívá, že „tvrzení...že šlo o víceméně kuriózní pokus převést biblický text do ciceronské latiny nejsou zcela správná“?

(Nikoli „ciceroniánské“ latiny! Mimochodem klasický filolog také nevidí rád, když se o Horatiovi píše jako o „Horácovi“, v pozn. 294 na str. 55 je citován Horatius z překladu Dany Svobodové, překlad, ač dobrý a poslední, na tomto místě čtenáře spíš mate, než by mu objasňoval originální citaci v textu.)

O důkladné, zodpovědné, ale i poučené práci uchazeče svědčí také oddíl „Bibliografie“ s velmi správně učenými vnitřními oddíly; mezi vydanými prameny nenacházím v textu i poznámkách hojně citovaného Augustina, Cicero „De optimo genere oratorum“ je ne zcela náležitě citován podle elektronického zdroje, jenž nic nevypovídá o původu a tím ani o kvalitě tímto zdrojem převzaté edice. Pro oddíl „Pomocná literatura“ by bylo dobře vzít na vědomí nově vyšlý Roytův „Slovník biblické ikonografie“ (Karolinum 2006). Souhrnně o bibliografickém oddíle: uchazeč pracoval s velkým souborem literatury, od nejstarších titulů až po ty zcela nedávno vyšlé. Ač je jeho téma bohemikální, neváhal v případě potřeby sáhnout k odborné literatuře zahraniční.

Chyb nebo věcných, technických a grafických nedopatření je v celé disertaci zanedbatelně a pokud vyjde tento text tiskem, ráda na ně autora jindy upozorním.

Disertace Jiřího Justa „Biblický humanismus Jana Blahoslava“ plně odpovídá požadavkům kladeným na práci k získání titulu ThD. Doporučuji pokračovat v započatém řízení.

V Brně 6. června 2007

Prof. PhDr. Jana Nechutová, CSc.
Ústav klasických studií, MU, FF